

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФАКУЛЬТЕТ ТУРИЗМУ

Кафедра управління соціокультурною діяльністю, шоу-бізнесу та
івентменеджменту

ДИПЛОМНА РОБОТА

бакалавр
(освітній рівень)

на тему:

**«ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЗА
ДОПОМОГОЮ ПОТЕНЦІАЛУ МУЗЕЇВ»**

Виконала: студентка IV курсу,
групи МСДз - 41
спеціальності_028 Менеджмент
соціокультурної діяльності
Школярчук Руслана
(прізвище та ініціали студента)

Керівник Вичівський П.П.
(прізвище та ініціали)
Рецензент_к.і.н., доц. Новосьолов
О.В.
(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ «КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»	
1.1. Сучасні підходи до розуміння культурної спадщини.....	6
1.2. Актуалізація освітнього потенціалу культурної спадщини у сучасному культурно-освітньому просторі.....	14
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ МУЗЕЮ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
2.1. Загальна характеристика Національного заповідника Давній Галич.....	20
2.2. Роль музеїв у збереженні культурної спадщини.....	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
3.1. Інноваційні методи використання культурних пам'яток.....	35
3.2. Роль музеїв у процесі актуалізації культурної спадщини.....	37
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Популяризація об'єкта культурної спадщини є діяльність, спрямовану на організацію суспільної доступності та сприйняття культурної спадщини, духовно-моральне та естетичне виховання, підвищення освітнього рівня та дозвілля, а також проведення заходів, що сприяють реалізації державної охорони, збереження та використання об'єкта культурної спадщини.

Все це чудово відомо фахівцям у галузі охорони культурної спадщини, не є чимось новим, проте існують пам'ятники з високою історичною та історико-культурною цінністю, проте їх збереження, використання та популяризація залишаються на незадовільному рівні.

За останні десять років підходи до роботи з об'єктами культурної спадщини були переглянуті (багато найбільш розвинених країн світу та міжнародних організацій, що займаються питаннями охорони історичної та культурної спадщини займаються цим питанням). Ці підходи проектуються і процес популяризації культурної спадщини постійно трансформується. Якщо раніше охорона культурної та історичної спадщини зводилася до охорони окремих визначних матеріальних пам'яток, то нові підходи до визначення поняття культурної спадщини та її популяризації припускають:

- 1) перехід від охорони окремих об'єктів до охорони міських ландшафтів;
- 2) перехід від охорони тільки визначних пам'яток до охорони історичної забудови, що відображає спосіб життя пересічних городян;
- 3) інтеграцію спадщини у повсякденне життя міста та перетворення її на невід'ємний обов'язковий елемент.

Зважаючи на вище зазначене, проблема популяризації культурної спадщини за допомогою музеїв є актуальним завданням сьогодення.

Об'єктом дослідження виступають об'єкти культурної спадщини.

Предмет дослідження є сучасні тенденції популяризації об'єктів культурної спадщини за допомогою потенціалу музеїв.

Мета роботи полягає у дослідженні механізмів популяризації об'єктів культурної спадщини за допомогою потенціалу музеїв. Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати ряд **завдань**:

- дослідити сучасні підходи до розуміння культурної спадщини;
- проаналізувати актуалізацію освітнього потенціалу культурної спадщини у сучасному культурно-освітньому просторі;
- проаналізувати діяльність Національного заповідника Давній Галич;
- визначити роль музеїв у збереженні культурної спадщини;
- дослідити інноваційні методи використання культурних пам'яток;
- простежити роль музеїв у процесі актуалізації культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні питання щодо збереження і використання культурної спадщини в своїх працях досліджують такі відомі вчені: Вечерський В.В., Катаргіна Т.І., Савостіна Л.Є., Попельницький О.О., Мікула Н., Дацко О., Каднічанський Д., Пламеницька О., Гошко Т. та ін.

Значний внесок у розробку питань активізації використання культурної спадщини внесено у роботах А.О. Александрової, Є.В.Козловський, М.П. Мальської, В.В. Худо Д.К. Прейгера, І.А. Малярчука, А. В. Костиної, А. Ліманського, Я. Ружковського, Д. Осипова, Л.Ф. Хадоркова, Г.А. Панирян та інших.

Методологічна база дослідження обумовлена предметом та об'єктом, що призвело до використання таких наукових методів: теоретичні - аналіз наукової літератури, узагальнення, класифікації, синтез, порівняльний метод, індукція, дедукція. Практичні: опис, PEST - аналіз, SWOT - аналіз, аналіз просування, моделювання.

Практичне значення отриманих результатів. Практична значимість бакалаврської роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані широким колом спеціалістів соціокультурної сфери, а також студентами на науковцями які займаються дослідженням даної проблематики.

Структура роботи. Випускова кваліфікаційна (бакалаврська) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ «КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ»

1.1. Сучасні підходи до розуміння культурної спадщини

Руйнівні наслідки двох світових воєн ХХ століття спричинили необхідність створення системи колективної відповідальності народів, всіх країн світу за збереження видатних пам'яток культури. Роком народження ідеї Світової Спадщини можна вважати 1960 рік, коли міжнародне співтовариство об'єдналося у порятунку стародавніх пам'яток Абу-Сімбела, яким загрожувало затоплення під час будівництва Асуанської греблі.

Ідея об'єднання систем збереження природних та культурних об'єктів виходила від США. У 1965 році на конференції ЮНЕСКО у Вашингтоні пролунав заклик до створення «Трасту Світової Спадщини» для міжнародного співробітництва в галузі збереження «видатних природних та мальовничих місць та історичних пам'яток світу для нинішнього та майбутніх поколінь». У 1968 році аналогічна пропозиція розроблена для своїх членів Міжнародним Союзом Збереження Природи (МССП) [42].

Система Світової спадщини була створена на базі міжнародних правових актів (конвенцій, рекомендацій, декларацій), ратифікованих більшістю держав світу, та включила «Конвенцію про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту» («Гаазька конвенція», 1954); «Рекомендацію про збереження краси та характеру пейзажів та місцевостей» (1962 р.); «Конвенцію про збереження Всесвітньої Культурної та Природної Спадщини» (1972); «Рекомендацію про збереження в національному плані Культурної та Природної Спадщини» (1972); «Рекомендацію про збереження та сучасну роль історичних ансамблів» (1976 р.); «Рекомендацію про участь і внесок народних мас у культурне життя» (1976); «Рекомендацію про збереження фольклору» (1989 р.) та ін.

У цілому нині ця концепція полягає в двох основних принципах.

1. Суспільство, що швидко розвивається, для гармонійного розвитку особистості необхідно підтримувати таке середовище проживання, в якому людина збереже зв'язок з природою та об'єктами культурної спадщини, успадкованими від минулих поколінь. Збереження культурної спадщини є важливою умовою сталого розвитку, набуття національної ідентичності;

2. Передбачалася не лише міжнародна відповідальність за збереження та передачу майбутнім поколінням культурної спадщини минулого, а й спільні дії міжнародних та національних державних та громадських організацій щодо порятунку культурних цінностей минулого.

У зв'язку з цим необхідно надати природній та культурній спадщині активну функцію в житті суспільства та органічно ув'язати в рамках загальної політики досягнення нашого часу, цінності минулого та красу природи. Включення спадщини в соціальне та економічне життя має стати одним із основних принципів державного та регіонального планування та розвитку на всіх рівнях [42].

У рамках цієї концепції в Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» 1972 року було дано й визначення культурної спадщини. У першій статті Конвенції було представлено класифікацію культурної спадщини за трьома категоріями:

- пам'ятники: твори архітектури, монументальної скульптури та живопису, елементи чи структури археологічного характеру, написи, печерні житла та групи елементів, що мають визначну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва чи науки;

- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будов, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем яких становлять видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва чи науки;

- пам'ятки: справа рук людини або спільні твори людини та природи, а також зони, включаючи археологічні пам'ятки, що становлять видатну універсальну цінність з погляду історії, естетики, етнології чи антропології.

Принципове значення мало те, що культурна спадщина розглядалася

поряд з природною спадщиною, класифікація якої також була представлена в Конвенції.

Визначення культурної спадщини, з одного боку, стало наслідком тих трансформацій, що відбувалися у всесвітній пам'яткоохоронній діяльності, а з іншого, - по-перше, демонструвало абсолютно нові підходи комплексного розгляду природної та культурної спадщини у нерозривному взаємозв'язку та взаємозумовленості; по-друге, виділяло принципово новий тип об'єктів, що охороняються - природні та культурні пам'ятки; по-третє, націлювало на сучасні підходи до аналізу культурної спадщини з погляду його включеності до ринкових товарно-грошових відносин, господарської та іншої діяльності. Це формулювання спадщини орієнтувало, перш за все, на визначення його внутрішнього складу для задоволення практичних цілей, пов'язаних із правовими та майновими відносинами, але не відображало місце та роль спадщини в сучасному світі. Зміст Конвенції ліг в основу більшості сучасних підходів до вивчення спадщини як західними, так і вітчизняними дослідниками [28, с. 2].

У дослідженні «На провалах і мостах спадщини» Г. Ешворт зазначав, що в даний час накопичилася значна кількість помилок щодо змісту та ролі спадщини в сучасному суспільстві, а «логічний сенс парадигми спадщини є або спростуванням серії хибних припущень, або допущених обманів». До таких хибних припущень він відносить, наприклад, уявлення про те, що спадщина можливо або тільки зберігати, або тільки залучати до рекреаційної політики, що спадщина - це міст між минулим і майбутнім, що передбачає процес пізнання, збереження і передачі майбутнім поколінням внутрішньо властивих йому універсальних цінностей, що спадщина - це колективний феномен, випадковий дар, багатий чи скупий, подарований нам як благодіяння, незалежно від того, чи потребуємо ми його чи ні, дар колективної пам'яті колективному майбутньому тощо. Вибудовуючи систему аргументів, Г.Ешворт наполягає на тому, що, по-перше, якщо минуле вже, за визначенням, не існує сьогодні, то ми не можемо оперувати ним у теперішньому, не можемо

зберегти те, що не існує. По-друге, минуле та майбутнє існують тільки в нашій уяві, і лише сьогоднішнє реальне, а спроби заселення уявного майбутнього цінностями уявного минулого – абсурд. По-третє, спадщина не має внутрішньо властиві постійні цінності. Цінність спадщини визначається ззовні та змінюється в залежності від низки обставин. По-четверте, кожен індивід творить свою власну спадщину шляхом індивідуального, власного вибору із загальної суми об'єктів спадщини. Вирішити всі ці протиріччя можливо тільки в рамках теорії коммодифікації (товаризації) спадщини.

У найзагальнішому вигляді теорія коммодифікації покликана показати, як з допомогою маркетингу фізичні, культурні чи історичні ресурси перетворюються на продукт, які можна реалізувати.

У світлі теорії коммодифікації історія є простим записом, фіксацією минулого різного виду носіях, зокрема і матеріальних. Як наголошував англійський дослідник Дон Хенсон, світ наповнений інформацією, матеріальними носіями якої є приховані чи погано видимі залишки минулого, які інтерпретуються нами як об'єкти спадщини. З наявних у розпорядженні людства численних фізичних, історичних культурних ресурсів, з строкатої суміші «історичних подій, особистостей, народної пам'яті, міфології, літературних асоціацій і тих матеріальних реліктів, що пережили час, в контексті певного місця, будь то держави або невеликі міста, з якими вони символічно асоціюються» ми цілеспрямовано створюємо сучасні продукти, товари для задоволення певних потреб споживача [28, с. 3].

Причому з однакової «сировини» шляхом процесу різної інтерпретації можуть бути створені різні продукти та товари спадщини для абсолютно різних сегментів ринку. Процес інтерпретації - суб'єктивний. У ході вибору пріоритетний інтерес викликають ті об'єкти спадщини, які найбільше відповідають панівній ідеології та системі цінностей. Якісь об'єкти спадщини залишаються в тіні, а інші - «ревіталізуються», стають частиною сучасного життя, елементами регіональної та національної самоідентифікації, вводяться в економічний та соціальний обіг, використовуються в системі освіти.

У цій моделі отримання та просування продукту «спадщини» сутність останньої визначається так само, як і у всіх моделях, що просуваються за допомогою ринку, а саме: запитами споживачів, а не існуванням ресурсів. Навколо спадщини поступово створюється ціла індустрія, наприклад, туристична, метою якої є створення товару, придатного для цього специфічного ринку.

Культурна спадщина - глобальне явище, що містить у собі збереження матеріальних і духовних цінностей, створених у минулому та значущих для самобутності для держави, її народів та їхнього внеску у розвиток цивілізації. Але у свою чергу, культурна спадщина є невизначеним поняттям, яке характеризується безліччю смислів: політичним, юридичним, соціально-психологічним, природничо-історичним, соціокультурним та іншими сенсами. У цьому контексті культурна спадщина стала об'єктом особливого значення. Все більше виявляється пізнавальний інтерес до його проблем та осмислення його виховного потенціалу. Культурна спадщина - матеріал історичного та соціокультурного досвіду. Вона – зразок образної думки, доцільного пошуку, національної та наукової традиції, тенденції людської цивілізації [18, с. 77].

Усім відоме поняття «культура». У перекладі з латинського «cultura» означає обробіток, виховання, освіту, розвиток, шанування. Використання цього поняття дозволяє вивчати особливості різних етносів, народностей чи національностей. Через культуру можна розглядати характер, менталітет, особливості мови тієї чи іншої народності. Крім того, культура поділяється на матеріальну та духовну.

У матеріальній культурі відбито розвиток виробничого початку, продуктивних сил народу. Під духовною культурою мають на увазі письмові, образотворчі та фонічні джерела, що належать до конкретної епохи і формуються при поєднанні людського розуміння навколишнього світу. Духовна культура є системою знань і світоглядних ідей, властивих конкретному культурно-історичній єдності чи людству загалом.

Крім духовної та матеріальної культури виділяється і

загальнонаціональна культура. У загальнонаціональному контексті поняття «культура» має два значення:

- надбання та природні багатства країни;
- сукупність формальних та неформальних інститутів, явищ та факторів, що впливають на збереження, виробництво, трансляцію та поширення духовних цінностей (етичних, естетичних, інтелектуальних, цивільних).

Усі типи культури відбивають певний набір знань і морально-етичних компонентів життя і, зрештою, зміни, які у суспільстві.

На думку академіка Д.С. Лихачова, «культура - це величезне цілісне явище, яке робить людей, які населяють певний простір, просто населення - народом, нацією. У поняття культури повинні входити і завжди входили релігія, наука, освіта, моральні норми поведінки людей і держави».

Звичайно, що в сукупності ці поняття відносяться до визначення етносу. Також до визначення етносу можна віднести й розуміння національної ідентичності [18, с. 79].

Особливе місце у пріоритетному напрямі дослідження етнічних груп займає вивчення культури. В останні роки досліджено їх духовну, матеріальну культуру і залишається відкритим питання про віднесення населення регіонів до певної етнічної групи. На підставі досліджень, отриманих у ході етнографічних експедицій, можна скласти уявлення про повсякденне життя та збереження традицій серед різних народностей.

Сучасні тенденції глобалізації призвели до того, що збереження національної культури стало пріоритетним напрямом державної політики. Для розвитку культури та збереження культурних традицій створюються спеціальні установи та приймаються закони, які покликані зберігати культурну спадщину та запобігати посяганню на її об'єкти. На міжнародному рівні одним із основних документів є Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини».

Зокрема, Стаття 1 Конвенції «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» визначає під культурною спадщиною пам'ятки, до яких

належать: твори архітектури, монументальної скульптури та живопису, елементи чи скульптури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, що мають універсальну цінність з погляду історії, мистецтва та науки; пам'ятки, до яких належать: твори людини або спільні твори людини та природи, а також зони, включаючи археологічні пам'ятки, що становлять видатну універсальну цінність з погляду естетики, етнології чи антропології.

Відповідно до цієї конвенції, кожна держава зобов'язана прагнути забезпечити охорону об'єктів культурної спадщини, розташованих на її території відповідно до умов, властивих кожній країні. Крім цього, кожна держава зобов'язується не вживати будь-яких дій, які могли б завдати прямих чи опосередкованих збитків об'єктам культурної спадщини.

Збереження культурної спадщини має пріоритетне значення для України, оскільки вільний доступ до культурних цінностей та ознайомлення з культурною спадщиною країни є найважливішим із інструментів формування суспільної свідомості та цілісної системи суспільного життя та діяльності.

В умовах зовнішньої нестабільності розроблено стратегію державної культурної політики на період до 2030 року. Відповідно до Основ державної культурної політики, культуру проголошено національним пріоритетом. Розвиток культури впливає на підвищення якості життя та гармонізацію суспільних відносин. Саме збереження культурних традицій забезпечує збереження єдиного культурного простору та територіальної цілісності держави [18, с. 82].

Для збереження духовної культури велике значення має створення та розвиток музеїв, які виконують духовно-історичну функцію у збереженні пам'яток духовної культури, будучи джерелом знань про історичне минуле та культурні традиції народу.

У перекладі з грецької «музей» означає храм муз. Сьогодні під цим мається на увазі науково-просвітницька або науково-дослідна установа, яка здійснює комплектування, зберігання, вивчення та популяризацію пам'яток природної історії, матеріальної та духовної культури.

Музей – це не лише сховище давніх речей, а й центр формування почуття соборності. Дослідження музейних експонатів дозволяє зберегти історію, розвивати та передавати знання з покоління до покоління. Музей впливає на формування духовної культури суспільства через становлення внутрішньої духовної складової кожної людини. Нині розвивається духовна складова музею. Відвідування музею заради перегляду картин, виставок та простого проведення дозвілля допомагає перейнятися змістом того чи іншого образу, статуї. Через ці образи формується духовна складова внутрішнього світу людини. Створення цілого уявлення у тому, який сенс несе у собі музей і як він змушує людей поглянути на світ духовної культури.

Прикладом духовної складової музею є його зв'язок із культурним минулим та сьогоденням, яке поєднує в собі взаємодію культур різних етнічних груп [17, с. 211].

На жаль, у світі музей втрачає своє колишнє значення. Більшість різних духовних і матеріальних цінностей через непотрібність здаються людьми в музеї. Після цього про речі і музей забувають, оскільки музей став чимось далеким, забутим, тим, що, здається, не потрібно простому обивателю.

На наш погляд, сьогодні дуже важливо зберегти музеї як джерела формування духовної культури окремої людини та суспільства загалом. Музеї виконують освітню, виховну, та науково-дослідну функцію, впливаючи на ціннісні настанови людини. Питання, пов'язані з діяльністю музеїв, мають державне значення, оскільки завдяки музейним предметам та колекціям зберігається та передається з покоління в покоління історична спадщина народу.

Отже, переважна більшість західних дослідників вважають, що спадщину слід інтерпретувати лише у певному просторово-часовому та суспільному континуумі. Продукт «спадщина» служить досягненню таких цілей, які сприяють встановленню зв'язків простору, часу та політики або, іншими словами, ідентичності місця у різних просторово-часових вимірах. Звідси й визначення спадщини як фізичних культурних ресурсів (археологічні

та історичні території та об'єкти), які здобули суспільне визнання за цінну з історичної точки зору та ностальгічну атмосферу, що склалася навколо них, якщо це визнання підтверджено певними груповими, національними або наднаціональними ідентичностями.

1.2. Актуалізація освітнього потенціалу культурної спадщини у сучасному культурно-освітньому просторі

В даний час перед освітою в цілому стоїть ряд проблем, однією з яких є необхідність виховання нової людини, у формуванні нового типу її мислення і свідомості таким чином, щоб вона змогла орієнтуватися в сучасному світі, що швидко змінюється. В умовах глобалізації людині важливо усвідомлювати своє місце в історії та суспільстві, бути здатним створювати культуру, вступати у міжкультурний діалог з представниками інших культур та долучатися до нових традицій та цінностей. У зв'язку з цим культурна спадщина постає як непорушна основа культури, так само як і головна умова її відтворення.

В основі виробництва, передачі, засвоєння та споживання знань та цінностей сучасної людини знаходяться освіта та культура, що являють собою єдиний культурно-освітній простір її діяльності. Функціонування даного культурно-освітнього простору покликані підтримувати спеціальні соціокультурні інститути, такі як музеї, бібліотеки, архіви та інші. Іншими словами зберігання, вивчення, систематизація, оцінювання та популяризація культурної спадщини здійснюється відповідно до існуючих суспільних потреб і запитів [3, с. 92].

Збереження культурної спадщини сьогодні не є можливим без організованої, цілеспрямованої та осмисленої діяльності окремих людей чи соціуму в цілому, відсутність якої, у свою чергу, неминуче призводить до незворотної втрати пластів культурної спадщини або їхнього знецінення. Однак сама культурна спадщина має величезний освітній потенціал, який може бути використаний, наприклад, для подолання зниження рівня загальної

культури у суспільстві.

Вивчення об'єктів культурної спадщини, зокрема пам'яток, ансамблів, пам'яток, традицій, звичаїв, мовних особливостей та культурних ландшафтів, є цікавим, оскільки враховує одночасно і загальнокультурні та національні особливості. Потенціал культурної спадщини полягає й у тому, що його вивчення передбачає знайомство з регіональними культурними особливостями, а культура регіону, у свою чергу, найскладніша освіта, що включає національні, соціально-економічні, географічні та інші особливості життєдіяльності суспільства на цій території.

Отже, використання освітнього потенціалу культурної спадщини передбачає його актуалізацію, яка розуміється, по-перше, як визначення та фіксація актуальних та неактуальних сфер культури, а по-друге, як особливий різновид культурної спадкоємності.

Культурна спадщина є «сукупністю об'єктів навколишнього світу, визнаних на основі культурного досвіду людства та його переваг культурним цінностям». У свою чергу, до культурних цінностей відносяться і такі явища, як традиції та навички в галузі мистецтва та освіти, звичаїв різних народів та культурних індивідуальностей [3, с. 93].

Безумовно, сховищем усіх вищезгаданих артефактів та предметів природи, які отримали знакову цінність у культурі, слід вважати музей як інститут збереження пам'яток культури, інтерпретації та популяризації їхнього сенсу та цінностей, які вони висловлюють. Музей виступає як основний засіб актуалізації культурної спадщини.

Сучасний музей розвивається в міру розширення процесу збирання, збереження та вивчення компонентів культурної спадщини, які, слід зазначити, досить сильно розрізняються за рівнем безпеки та вивченості, оскільки характеризуються різноманітними змістом, формами та походженням.

Все більшого значення для ефективної реалізації педагогічного потенціалу культурної спадщини на практиці сьогодні набувають так звані музейно-педагогічні технології. Наступним етапом у роботі музею стає

презентація його колекцій публіці, що пов'язано з активним використанням новітніх музейно-педагогічних технологій, що дозволяють найефективніше уявити не лише матеріальну культурну спадщину, а й фольклор, ритуали, елементи способу життя та інші об'єкти, а також реалізувати освітній потенціал, акумульований у них.

Освітній потенціал культурної спадщини реалізується головним чином на етапі осмислення представленого об'єктивованого культурного значення, представленого в музейних артефактах. Оглядаючи музейні експонати, людина відкриває для себе нове, індивідуальне значення тієї чи іншої речі чи явища, що фактично означає формування її ціннісної свідомості, перетворення наявних знань на переконання, особисті переконання і навіть набуття ними особистісного сенсу [11, с. 15].

Отже, культурну спадщину слід розглядати як створені людиною речі, предмети, явища, що мають об'єктивовану, визнану загальнолюдську цінність, з одного боку, і як їх значення та смисли, що виникли у свідомості людини і надалі переростають у її внутрішній світ, з іншого. Таким чином, процес реалізації освітнього потенціалу культурної спадщини поєднує дані два виміри існування культури і є способом входження в ціннісне буття культури, розуміння її смислів.

На сьогодні у світі відбулися зміни соціальних, економічних відносин, пов'язані з глобалізацією інформаційного суспільства, що передбачає зміщення акценту на інформатизацію, фундаменталізацію та гуманітаризацію сучасної освіти в цілому. Актуалізація культурної спадщини має велике значення для перерахованих вище напрямків розвитку сучасного суспільства, оскільки його вивчення передбачає, перш за все, зміщення акценту на екзистенційну обумовленість здобутої освіти, його значення для життя індивідуума і суспільства в цілому і його відповідність запитам часу, що швидко змінюються в умовах сучасного світу.

Існує кілька чинників актуалізації культурної спадщини. По-перше, діяльність сучасних музеїв неможлива без комп'ютерних технологій, мережі

Інтернет та інших технічних засобів. Освоєння освітнього простору музею відвідувачем сьогодні є найефективнішим за умови, що, будучи досить просунутим користувачем комп'ютера, він активно отримує представлену інформацію, наприклад, обробляючи її, компонує, складаючи зв'язки між її частинами.

По-друге, реалізація освітнього потенціалу культурної спадщини багато в чому залежить від професійних якостей музейного педагога, мета освітньої діяльності якого – створити ситуацію культури, що актуалізує свідомість відвідувачів як активних учасників даної ситуації. Іншими словами, в освітній діяльності сучасного музею відсутня асиметрична модель «вчитель-учень», а з'являється нова ситуація нестачі інформації. Незнання ж у разі виступає як організуючий принцип освітянської культури.

Таким чином, специфіка освітньої діяльності музею полягає в тому, що вона базується на освоєнні культурної спадщини через її актуалізацію через сучасні музейно-педагогічні технології, освітню та просвітницьку діяльність музейного педагога. Культурна спадщина в цьому зв'язку перестає бути основою для односпрямованого характеру передачі інформації, а постає як базис рівноправного діалогу між педагогом і відвідувачами, що полегшує залучення до його сутності, цінностей і смислів [11, с. 16].

Цей діалог лежить в основі музейно-педагогічної інноватики. Розвиток музейної педагогіки висуває нові вимоги та особистості самого педагога. Сучасний музейний педагог повинен не тільки використовувати мультимедіа технології, швидко орієнтуватися в ситуаціях спілкування, що виникають, але й мати великі знання про культури і епохи, знання іноземних мов.

Однією з форм актуалізації культурної спадщини є також і освітні програми, що розробляються педагогом, які поділяються на креативні ігрові, міждисциплінарні, віртуальні, синтетичні, так само як і спеціальні методики їх складання такі, як, наприклад, літературно-белетристичні, порівняльно-описові, науково-популярні, поетичні та інші.

Загалом способи актуалізації культурної спадщини покликані передати

важливу інформацію, проте вони також передбачають організацію освітнього процесу, досягнення поставлених виховних цілей, у тому числі за допомогою залучення відвідувачів музею до творчої, продуктивної діяльності та їх розваг.

Музей у сучасному світі перестає бути сховищем предметів, а перетворюється на лабораторію, яка формує критерії художнього в умовах глобалізації та розвитку нових технологій. Відвідувачі не просто сприймають представлені витвори мистецтва органами почуттів, але інтерпретують та аналізують побачене, розглядають предмети з різних боків та створюють нові образи. Важливе значення тут набуває музейної інтерпретації, тобто художнього оформлення музейного простору, способу представлення експозицій.

Розвиток сучасних технологій дозволяє суттєво розширити можливості музейної інтерпретації за рахунок використання аудіо та відео матеріалів, Інтернету, елементів дизайну та театралізації. Грамотно представлений матеріал сприймається відвідувачами музеїв найбільш ефективно, що дозволяє говорити про продуктивне, вдумливе і глибоке сприйняття культурної спадщини і водночас про її вплив на цілісність людської істоти, що є метою актуалізації [11, с. 17].

Таким чином, в даний час вектори розвитку культури та системи вищої гуманітарної освіти перебувають у тісному переплетенні і, отже, розвиток регіональної системи вищої гуманітарної освіти корелює зі змінами, що відбуваються на культурному просторі у найширшому значенні цього слова.

Існування єдиного культурно-освітнього простору у світі дозволяє говорити про необхідність реалізації освітнього потенціалу культурної спадщини. Освіту та культуру слід розглядати як дві складові єдиного процесу соціалізації та інкультурації, тобто пристосування людини до життя в суспільстві та залучення її до цінностей загальнолюдської культури.

Культурна спадщина сьогодні покликана формувати в людині здатність визначати межі значущого та незначущого, цінного та нецінного, наповненого змістом та безглузлого. Досягнення цих цілей є можливим у процесі освоєння

людиною культурно-освітнього простору музею у вигляді актуалізації його освітньої діяльності.

Освітній потенціал культурної спадщини широко реалізується в сучасному музеї за допомогою організації просвітницької діяльності, включення відвідувачів до рівноправного діалогу, їх залучення до існуючих цінностей та смислів. Ефективність цього процесу підвищується за рахунок використання музейно-педагогічних технологій та розробки різноманітних освітніх програм.

РОЗДІЛ 2.

РОЛЬ МУЗЕЮ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

2.1. Загальна характеристика Національного заповідника Давній Галич

Національний заповідник «Давній Галич» створений у 1994 році для збереження та вивчення пам'яток історії та культури, що знаходяться на території міста Галича та його околиць. До складу заповідника входять місто Галич, селища Крилос та Шевченкове та ще кілька населених пунктів.

До складу заповідника входять [30]:

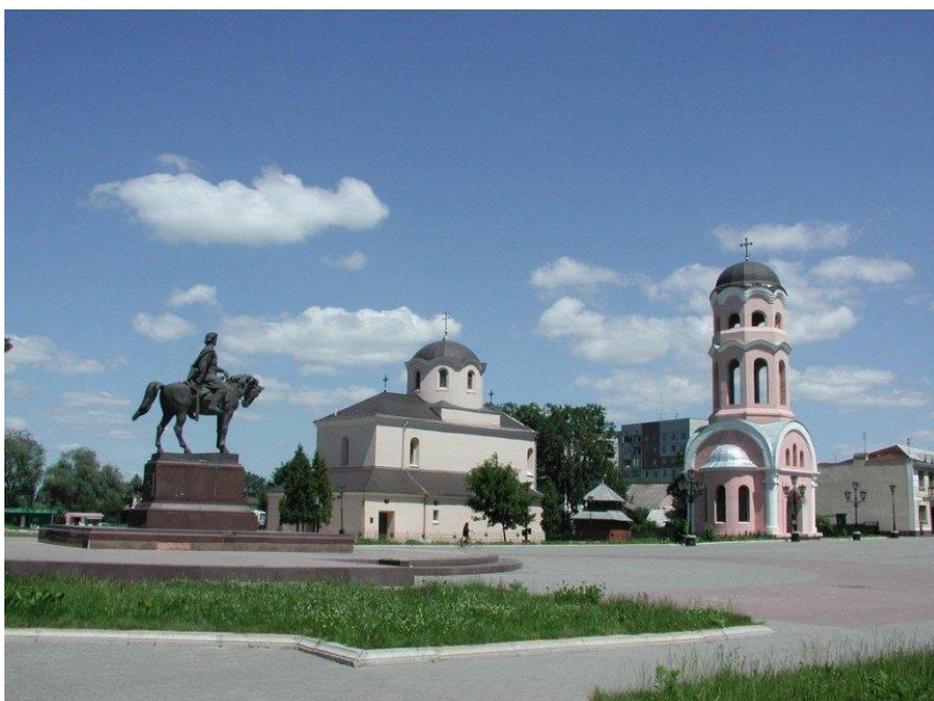
Населений пункт	Пам'ятка
м. Галич	Церква Різдва Христового (XIV-XVI ст.); Галицький (<u>Старостинський</u>) замок (XIV-XVII ст., руїни).
с. <u>Крилос</u>	Залишки княжого Галича (XI-XIII ст.); Фундаменти Успенського собору (XII ст.) з місцем поховання князя Ярослава Осмомисла та каплицею <u>Св. Василя</u> (XV ст.); Фундаменти <u>Іллінської</u> церкви (XII ст.); Легендарна Княжа криниця (XII ст.); Церква Успіння Пресвятої Богородиці (XVI ст.); Система оборонних споруд з кількома рядами потужних валів.
с. Шевченкове	Церква Святого Пантелеймона, перлина галицької архітектури школи XII ст.
с. <u>Більшівці</u>	Костел та монастирський комплекс Кармелітів (XVII ст.). До складу заповідника також належать три музеї: Музей історії давнього Галича (село <u>Крилос</u>); Музей-скансен народної архітектури і побуту Прикарпаття (село <u>Крилос</u>); Музей караїмської історії Прикарпаття (Галич).

Територією заповідника проводяться різноманітні екскурсії: автобусний туристичний маршрут «Один день у Галичі», літній пішохідний маршрут «Княжа дорога» та «Галицька рибалка».



Місто Галич знаходиться за 25 кілометрів на північ від Івано-Франківська (Івано-Франківська область), на берегах Дністра.

Галич - одне з найстаріших міст України, перша згадка про нього зустрічається в угорському літописі 898 року. Стародавній Галич займав величезну територію - центр розташовувався на місці сучасного села Крилос, саме місто з приміськими селами, монастирями та замками займало територію від Дністра до Лімниці [30].



Сучасний Галич знаходиться на території, де в давнину було торгово-ремісничє поселення. Вважається, що значення тієї частини стародавнього Галича, з якої виник нинішній Галич, зросло після того, як галицькі землі прибрали до рук поляки і центр стародавнього Галича, що знаходився в Крилосі, у XIV столітті перестав бути «першою скрипкою».

Столицею Галицького князівства стародавній Галич став у 1141 році, її перенесли зі Звенигорода. 1199 року князь Роман Мстиславич об'єднав Галицьке князівство з Волинським і Галич став центром величезного князівства - Галицько-Волинського.

У 1241 році місто було зруйноване монголо-татарами. 1374 року (за іншою версією - 1367 року) місто отримало Магдебурзьке право. У XV столітті Галич, залишаючись військовою фортецею, поступово почав втрачати своє центральне значення, а після заснування Станіслава (Івано-Франківська) став звичайним містом повіту.

- Церква Різдва Христового [30].

Церква Різдва Христового - відреставрований греко-католицький храм, що нині діє, - одна з найстаріших церков в Україні. Щоправда, невідомо, коли саме біля річки Дністер з'явилася перша церква - за однією з версій, у XIII столітті, за іншою - у XIV столітті. Перша ж письмова згадка про цей храм відноситься до 1550 року.



Протягом XVI-XVII століть храм багаторазово перебудовувався, доки не набув майже такого ж вигляду, який має сьогодні. 1960 року церкву знову відремонтували, оновивши її внутрішнє оздоблення.

- Старостинський замок



Праворуч від церкви є сходи, які ведуть на гору, де знаходиться Старостинський замок. Колись у ньому мешкав староста - польський королівський намісник навколишніх земель. Але зміцнення на цьому місці з'явилося задовго до того, як замок уподобали вельможі: перші літописні згадки про замок датуються 1114 роком. Хто і коли зруйнував його - незрозуміло й досі. Достеменно відомо лише те, що його таки знищили, оскільки є відомості про те, що в XIV столітті на місці замку було збудовано новий, дерев'яний. Хоча тут теж багато неясностей: чи то цей замок збудував волинський воєвода Любарт у 1350-1352 роках, чи то поляки у 1360-х роках [30].

Ще є версія, що до будівництва замку доклали руку угорці, які володіли Галичем у 1370-х роках. Як би там не було, фортеця вийшла потужною і неодноразово витримувала набіги татар, які лише за 1590-1633 роки нападали на Галич 29 разів. Втім, непрохані гості потроху калічили дерев'яний замок і добили його в 1621 році, повністю зруйнувавши. Ще через 28 років відбудовану фортецю захопили війська Богдана Хмельницького.

1658 року галицький староста Андрій Потоцький наказав збудувати на горі кам'яний замок за проектом італійця Франсуа Коррасіні. Замок охоплював територію 1,7 гектара та мав три вежі по кутах. У ньому розміщувалися міські архіви та адміністративні заклади, замкова церква – каплиця Святої Катерини. А проіснував він трохи менше 20 років: у 1676 році, на третій день облоги замку турками, комендант Лахоцький просто здав його ворогам. Зрадника стратили, але долю замку це вже не змінило, турки залишили від нього лише фрагменти стін та веж.

Потім, за однією з версій, будівництво так і залишили в жахливому стані, за іншою - відновили. Але наприкінці XVIII століття, коли Галич уже був під владою Австрійської імперії, імператор наказав розібрати частину замку для будівництва пристані на Дністрі; частину споруди, як водиться, місцеві жителі розтягнули на будматеріали, залишивши від неї лише фрагменти замкових стін, каплиці Святої Катерини та однієї вежі. З того часу галицький замок так і стоїть у руїнах.

Зараз його реставрують, наприклад, уже привели до ладу вежу.

- Крилос [30].

Село Крилос знаходиться за 20 кілометрів на північ від Івано-Франківська, 6 кілометрів від Галича та за 11 кілометрів на південний захід від села Шевченкове (Івано-Франківська область).



Фундамент Успенського собору та каплиця Святого Василя

У центральній частині села Крилос, у 1936 році археологами було знайдено фундамент Успенського собору - головного храму Галицького князівства. За своїми розмірами він поступався лише двом храмам Києва - Десятинній церкві та Святій Софії. Церква була збудована у XII столітті. Вперше згадується в літописі за 1187 у зв'язку з похованням у ній князя Ярослава Осмомисла.



Музей історії стародавнього Галича

Храм було розібрано, ймовірно, у XV столітті, згодом з нього було збудовано сусідню каплицю Святого Василя та Успенську церкву, біля якої знаходиться будинок митрополита, де зараз діє Музей історії стародавнього Галича, відкритий у 1960 році.

- Галичина могила [30].

Відразу за будинком митрополита підноситься зміцнення: система валів у шість рядів. Вали досягають в окремих ділянках висоти 25 метрів. Між валами знаходиться легендарна Галичина могила – невисокий курган. Вперше про нього згадується у літописі XIII століття. 1993 року, під час розкопок

кургану, було знайдено залишки поховання X століття - кістки в обгорілому човні, зброю, позолочена бляха. Багатство поховання свідчить про те, що може бути похований засновник Галича.



Галичина могила

Музей народного побуту та архітектури просто неба. У ньому зібрано споруди XIX-XX століть із різних етнографічних регіонів області — Гуцульщини, Бойківщини, Покуття (Покуття). На території музею можна побачити житлові будинки, господарські будівлі, храми, а в інтер'єрах будинків різноманітні предмети побуту.



Музей народного побуту та архітектури

- Залуква [30].

Село Залуква знаходиться за кілька кілометрів на захід від Галича (Івано-Франківська область).



Караїмський цвинтар

У селі Залуква на місці давньоруського городища розташований караїмський цвинтар, на якому збереглося близько 50 надгробків. Цвинтар з'явився на цьому місці на початку XVII століття.

1256 року князь Данило Галицький запросив до Галича з Криму кілька десятків караїмських сімей. Втім, за іншою версією, перші представники цього народу прийшли на галицьку землю не раніше XV століття. А ось перші письмові згадки про караїми у Галичині відносяться до XVI століття.

До речі, караїмська громада Галича завжди була нечисленною, а ближче до початку XX століття стала зовсім рідкісною (в основному через епідемії тифу і холери, а пізніше - масової міграції під час Другої світової війни), тоді в ній налічувалося 167 караїмів. Нині в Галичі мешкають кілька караїмів похилого віку; глава громади Яніна Єшвович веде літопис історії галицьких караїмів. У місті можна відвідати музей караїмської історії та культури.

- с. Шевченкове [30].

Село Шевченкове знаходиться приблизно за три кілометри на північний

захід від Галича (Івано-Франківська область).



Храм Святого Пантелеймона

Храм Святого Пантелеймона збудовано, за даними дослідниці Т. Різдяної, у 1194 році.

У XIV столітті, після приєднання Галичини до Польщі, православну святиню переробили в католицький костел Святого Станіслава. Але у першій половині XV століття центр архієпископства переїхав із Галича до Львова і храм довгий час був покинутий. Додайте до цього регулярні напади турків, і стане ясно, що церква була на той час у жалюгідному стані.

У 1598 році почалося відновлення храму та будівництво поряд з ним францисканського монастиря. І храм і монастир згодом неодноразово страждали від тих же турецьких і татарських навал (у 1676 році, наприклад, їх серйозно покалічило військо Ібрагіма Шайтана-Паші). У 1802 році, під час пожежі, обидві споруди згоріли. Під час Першої світової війни будівлі остаточно були понівечені артилерійськими снарядами. 1926 року святиню відреставрували, і вона знову стала виглядати як нова [30].

У 1998 році храм знову перебудували у романському стилі, після чого він набув рис давньогалицьких церков. Того ж року церкву переосвятили на греко-католицьку.

2.2. Роль музеїв у збереженні культурної спадщини

Сучасна людина існує в оточенні природних, перетворених і створених нею продуктів матеріальної та духовної діяльності людства загалом. Для зберігання, дослідження та презентації цих продуктів як реальних решток культури, що пов'язує нас з предками, існують музеї. Музей, створений спочатку для зберігання, вивчення та експонування цікавих з погляду культури та науки предметів природного та штучного походження, поступово набув статусу сховища соціальної пам'яті та трансформувався в соціокультурний інститут. Музей представляє цінності, що втрачаються суспільством, привертає увагу до тих загальнолюдських цінностей, яким загрожує сучасний прогрес, зберігає цінності як історико-культурну спадщину, сприяючи безперервності та спадкоємності поколінь та культур.

Зростає значення музею як просторово-часового діалогу культур та поколінь. У філософській концепції «всеєдності» музею відводиться особливе місце. Музей, це поєднання інтелектуальних, духовних та фізичних зусиль усіх поколінь у боротьбі проти смерті, яка стає по-справжньому незворотною лише зі втратою пам'яті про людину. Пам'ять залишається стільки, скільки живі речі, залишені людиною, що несуть слід особи і творця, і власника. Вони можуть, на відміну від недовгої пам'яті окремої людини, і через віки і країни служити нагадуванням, а з розвитком знань про світ – і необхідним елементом фізичного воскресіння, оскільки «відтворюючи інших, ми відтворюємо себе» [34, с. 411].

Поступово музей оформляється як соціальний інститут, покликаний як зберігати і демонструвати культурні цінності, а й сприяти освіті всіх категорій відвідувачів.

Підвищується роль музею як зберігача спадщини та транслятора традицій, тобто цей соціальний інститут стає чинником зміцнення стабільності розвитку регіону та національної самобутності. Музейна комунікація у вигляді експозицій та музейно-педагогічної діяльності набуває дедалі більшого значення як фундамент формування громадянськості і патріотизму населення,

і водночас служить подоланню роз'єднаності.

Формування першого музею в сучасному значенні цього слова відбувається після Великої французької революції. Це було пов'язано із законодавчою діяльністю Установчих зборів, які 26 липня 1791 р. оголосило Лувр, який був королівською резиденцією, власністю держави. Музей Лувру виконував завдання збереження національного мистецького надбання. Його новою функцією стало поширення знань і тому двері музею відчинилися для широкої публіки. Картини, експонати були забезпечені пояснювальними табличками, організовувалися екскурсії та лекції, було підготовлено каталог.

У багатьох випадках причини виникнення музеїв схожі на ті, через які виникли національні держави. Музеї в першу чергу мали проводити державну ідеологію, а також бути збирачами, накопичувачами і розповсюджувачами інформації, сформованої цією ідеологією. Вони мали обслуговувати державну політику та проводити її на місцях. У відповідь на це держава направляла до закладів культури частину своїх фінансових та інших матеріальних ресурсів. Зокрема, музеям ставилося в обов'язок збирати та зберігати все пов'язане з культурою, суспільною та природною історією даної країни чи території [34, с. 413].

Соціальні перетворення, що відбувалися у суспільстві у другій половині ХІХ ст., висунули перед музеями завдання як пізнавальні, так і освітні, сприяти розширенню кругозору. Особливе місце у створенні музеїв межі ХІХ-ХХ ст. зіграли меценати. Імена цілого ряду великих промисловців увійшли в історію саме тому, що вони сприяли розвитку культури, її духовному збагаченню, утвердженню в ній нових напрямків і форм, матеріально підтримували творчість письменників, артистів, художників. Меценатам культура завдячує і тим, що вони зібрали і зберегли для нащадків найбагатші культурні та художні цінності, сприяли не лише створенню нових музеїв, а й театрів, картинних галерей, пам'ятників.

Після Другої світової війни, що завдала культурній спадщині колосальної шкоди, ЮНЕСКО та інші міжнародні неурядові організації взяли

на себе відповідальність за збереження культурної спадщини. Створено Міжнародну раду музеїв (ІКОМ) та Міжнародну раду з пам'ятників та пам'яток (ІКОМОС). Музеї стали активніше брати участь у громадському житті країни, на базі музею стали проводити наукові та науково-пізнавальні конференції, концерти, вечори, виставки. Сучасні завдання музеїв пов'язані із постановкою актуальних проблем, зокрема, з навчанням та вихованням відвідувачів. Така установка на музейну справу сформувалася у нашій країні не відразу. Поступово у зв'язку з прагненням до відкритого суспільства, осмислення музею, як центру культури, що має освітні можливості, стало переважати над іншими. У 90-ті роки розуміння музею як «специфічного засобу отримання інформації, що міститься в речових формах минулої та сучасної культури» стало найбільш популярним і затребуваним [42].

У постіндустріальному світовому просторі, що глобалізується, музей є однією з форм прояву самоідентифікації людських спільнот, центром соціокультурної адаптації. Музейна комунікація, одночасно впливаючи на інтелектуальну, емоційну та моральну сферу особистості, стимулюючи ціннісне ставлення до дійсності, сприяє формуванню історичної свідомості, моральної пам'яті та духовності. Зберігаючи традиції, що вносять стабільність у суспільство, сучасний музей зазнає значних змін, стаючи все більш відкритим для суспільства і дедалі активніше інтегруючись у соціокультурне середовище.

Музеї – спеціальні науково-дослідні та освітні заклади та заповідні зони, в яких колекціонуються, зберігаються, експонуються, вивчаються та пропагуються витвори мистецтва та меморіально-історичні матеріали. Музей це соціальний інститут, що здійснює зберігання, комплектування, вивчення та популяризацію пам'яток природної історії, матеріальної та духовної культури.

ЮНЕСКО відносить музеї до наукових та технічних установ, необхідних для збереження та популяризації культурних цінностей і підкреслює їх просвітню місію та демократичний характер, роль у суспільстві як центрів науки та культури.

Новий етап розвитку принципу захисту культурних цінностей припадає

на початок ХХІ ст., коли ЮНЕСКО було прийнято Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) та Конвенцію про охорону та заохочення різноманітності форм культурного самовираження (2005 р.), в якій викладено керівні принципи музейного права:

- захисту культурних цінностей, збереження та заохочення різноманіття культури, вільного переміщення культурних цінностей;
- доступності до культурних установ та публічності уявлення культурних цінностей;
- всеосяжності та взаємності культурного співробітництва [42].

Нині музеї є ініціаторами розвитку історичних міст, сприяють трансляції цінностей культури у світі, беруть участь у освітньому процесі, сприяють формуванню культурної ідентичності особистості, виховують толерантність.

Практична діяльність будь-якого музею складається з науково-дослідної роботи, науково-фондової та експозиційно-виставкової діяльності, а також впровадження сучасних технологій у діяльність та управління музеєм. Наукові дослідження є обов'язковою умовою функціонування кожного музею, оскільки їх результати визначають рівень науково-фондової, експозиційної, освітньої діяльності.

У ході науково-дослідної діяльності музею вирішуються такі завдання:

- оцінка музейного фонду;
- обґрунтування спрямованості та характеру тематичних та систематичних колекцій;
- визначення критеріїв відбору матеріалів до фонду з урахуванням цілей та завдань, що стоять перед музеєм;
- визначення кола та обсягу інформації, що підлягає фіксації в документах;
- розробка системи карткових каталогів комплектування [19, с. 100-101].

У ході комплектування реалізуються завдання дослідження соціокультурних процесів та явищ, їх відображення у музейних зборах.

Комплектування має здійснюватися відповідно до наукової концепції музею та спиратися на наукові засади комплексності, історизму та об'єктивності. При відборі комплектованого матеріалу необхідно враховувати не лише його характер та обсяг інформативності, а й вимоги, що пред'являються до нього як до частини музейної колекції, до можливого об'єкта показу.

Одним із найважливіших напрямів науково-дослідної діяльності музею є дослідження в галузі охорони та зберігання музейних фондів. Консервація та реставрація музейних фондів розвинулися у самостійні галузі прикладного музеєзнавства, які характеризуються широким застосуванням дослідницьких методів та методик природних дисциплін – фізики, хімії, біології, матеріалознавства та ін. Причому провідним напрямком стає профілактичний захист музейних предметів від шкідливих впливів навколишнього середовища.

Музейний фонд – сукупність пам'яток природної історії, матеріальної та духовної культури, що знаходяться у віданні музеїв, постійно діючих виставок, наукових установ та навчальних закладів. У музейний фонд також входять колекції та окремі предмети, що збираються різними експедиціями та мають музейну цінність. У ряді музейних предметів слід виокремити предмети, що є основою збірок, це – основний фонд музею. Музейні предмети, яких цей музей не потребує, утворюють обмінний фонд. Приналежність предмета до основного та обмінного фондів, оформляється різними юридичними документами. У колекційному фонді можуть бути ідентичні екземпляри. З ідентичної кількості предметів можна сформувати дублетний фонд. До складу колекційного фонду входять предмети унікальні та типові. Для науки та культури вони мають різне значення. Тому їх доцільно виділити за допомогою карток до окремих фондів [10, с. 174].

Одним із найважливіших напрямів музейної діяльності є музеєфікація артефактів та природних зон. Ця діяльність полягає у перетворенні історико-культурних чи природних об'єктів у об'єкти музейного показу з метою максимального збереження та виявлення їхньої історико-культурної, наукової, художньої цінності. Хоча музеєфікацією у сенсі слова вважатимуться перехід

у музейний стан будь-якого об'єкта, термін, зазвичай, вживається стосовно нерухомим об'єктам, середовищем і об'єктам нематеріальної спадщини.

Найбільше серед музеєфікованих об'єктів становлять пам'ятки архітектури. В останні десятиліття ХХ ст. до сфери музеєфікації дедалі активніше включаються пам'ятники археології, науки і техніки, природи. Важливою тенденцією розвитку сучасного музейного світу є неухильно зростаюча питома вага ансамблевих та середовищних музеїв, створених на основі музеєфікованих пам'яток, які стають все більш численними та відвідуваними серед загальної кількості музеїв.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

3.1. Інноваційні методи використання культурних пам'яток

Одним із перспективних методів, ефективних для реалізації проектів збереження найцінніших пам'яток, є комплексна регенерація історико-культурної спадщини. Принциповою відмінністю цього методу є його орієнтація не лише на відвідувача музею-пам'ятника, а й на ширші верстви суспільства і насамперед - на місцеве населення.

Комплексна регенерація розрахована на приведення в дію всієї історико-культурної спадщини та духовного потенціалу будь-якої окремої самотньої у культурному відношенні території. Особливо ефективний цей спосіб збереження всього комплексу історико-культурної спадщини у місцях компактного проживання нечисленних народів, які зберегли традиційний спосіб життя. В активну частину культурного потенціалу регенованого району включаються всі історичні та культурні цінності: рухомі та нерухомі пам'ятники, уклад праці та побуту, а також нематеріальна культурна спадщина і, найголовніше, їх творці та носії у своєму історично сформованому традиційному історико-культурному середовищі. При використанні методу комплексної регенерації у процес збереження традиційної культури та духовного відродження залучаються великі маси місцевого населення, нащадки творців, носіїв та зберігачів матеріальної та духовної культури певного регіону [13, с. 225].

Об'єктом комплексної регенерації може стати не лише ізольована від сучасного життя ділянка. Це може бути і сучасний промисловий або аграрний населений пункт або його частина, де збереглися і можуть розвиватися за сучасних умов духовні та культурні традиції, які є цінністю для різних народів. Багато країн Західної Європи та Балтики давно пішли цим шляхом збереження та розвитку культури.

Є позитивний досвід застосування методу комплексної регенерації і в нашій країні шляхом створення інноваційних музеїв відкритого типу. Різниця, однак, полягає лише в тому, що ініціаторами і головними дійовими особами в цьому процесі є не сам народ, чия культура відроджується, а музейні працівники є ентузіастами.

Так вже історично склалося в нашій країні, що утилітарно-технократичний підхід «верхів» до планування, у тому числі й культурного життя, завжди зустрічав недовіру, а то й опір з боку «низів» усіляким силовим нововведенням, бо вони, як правило, нічого хорошого людям не приносили. Духовне відродження суспільства не може статися без участі в ньому всього населення. Метод комплексної регенерації сприятиме подоланню недовіри та відчуження значної частини населення від творчого процесу «виробництва» культури. Таким чином, комплексна регенерація сприяє вирішенню завдань не лише щодо збереження історико-культурної спадщини, але й досягнення більш високих цілей - духовного оздоровлення та консолідації суспільства.

Комплексна регенерація історико-культурної спадщини знайшла своє вираження у музейній справі у вигляді нового напрямку - нової музеології чи неомузеології. Основною метою нової музеології є створення «інтегрованих музеїв» [13, с. 226].

Інтегрований музей - це різновид та подальше вдосконалення екомuzeю. Під інтегрованим музеєм розуміється такий музей, який зберігає не тільки історико-культурну і природну спадщину, а й самих творців і носіїв культури і способу життя. Інтегрований музей займається як збереженням історико-культурної спадщини, так і вирішенням проблем місцевого населення.

Інтегровані музеї, як правило, виникали з ініціативи національних громад з метою захисту інтересів та культури етнічних конфесій за умов руйнування традиційного способу життя нечисленних етносів.

У 60-70-ті роки ХХ ст. проблеми нечисленних народів стали обговорюватися на сторінках наукового та масового друку. У зв'язку з цим стали проводитись різні міжнародні семінари, конференції, національні

форуми. Перший семінар з проблем обцинних музеїв пройшов у Чилі у 1972 р. Організаційне оформлення нової музеології розпочалося у 1983 р. у Лондоні на Генеральній конференції ІКОМ. У 1984 р. у Канаді за її підсумками було прийнято резолюцію, що отримала назву «Квебецька декларація». У ній було чітко зафіксовано соціальну місію інтегрованого музею, який має [6, с. 37]:

- вийти за межі діяльності звичних музеїв;
- стати реальною суспільною силою у вирішенні соціальних завдань;
- бути не захопленням окремих вчених чи мистецтвознавців-одинаків, а широким соціальним середовищем, що відстоює інтереси і право всіх етносів та соціальних, національних, релігійних конфесій та їх культур на існування, розвиток, державну та громадську підтримку;
- повніше інтегруватися в навколишнє середовище;
- активніше впливати на всі соціальні верстви та сфери життя суспільства.

Збереження та музеєфікація нерухомих об'єктів історичної та культурної спадщини особливо важлива для економічно та культурно слаборозвинених регіонів. У нашій країні, є чимало регіонів, які потребують збереження та відродження національних культурних традицій та економічного, соціального та культурного розвитку. Відомо, що збереження культурних традицій неможливе без збереження традиційного способу життя та традиційної економіки. Водночас це неможливо без збереження самого автентичного населення – творця та носія традиційної культури та життєвого устрою.

Комплексна регенерація історико-культурної спадщини - це не тільки новий напрямок у збереженні та використанні пам'яток історії та культури, а й новий світогляд, заснований на достовірних знаннях історії та культури народу, на цінностях відкритого демократичного громадянського суспільства.

3.2. Роль музеїв у процесі актуалізації культурної спадщини

У сучасному соціогуманітарному знанні відбувається якісна зміна меж

тлумачення поняття культурної спадщини, що, відповідно, тягне за собою потребу вивчення як традиційно сформованого корпусу об'єктів культурної спадщини, так і нових способів та форм його презентації. У проблемному полі культурології та музеології опинилися включені не лише традиційні колекційні музеї, музеї просто неба, екомuzeї, а й досить великий спектр установ музейного типу, немусеефіковані об'єкти матеріальної та нематеріальної культури, культурні ландшафти.

У суспільно-політичних умовах кінця ХХ - початку ХХІ століття, став по-новому затребуваний потенціал культурної спадщини та музейних інституцій, покликаних вирішувати складні завдання відповідності викликам часу [3, с. 14].

Питання збереження культурної спадщини завжди були і залишаються актуальними для суспільства. «Культурний тонус» багато в чому визначається діяльністю закладів культури та освіти, методами використання ресурсів культурної спадщини та способами її включення до сучасного життя, що і становить суть актуалізації культурної спадщини, розгляд якої як поняття та процесу, тісно пов'язаного з музеями різного типу, масштабу та профілю.

Музей виступає посередником між історією та сьогоденням, майданчиком спілкування представників різних поколінь, транслятором смислів та цінностей спадщини як невід'ємної частини сучасної культури. При вдумливому використанні культурно-історичного ресурсу та адекватної інтерпретації він не тільки зберігає актуальність об'єктів культурної спадщини для поколінь, що нині живуть, а й стають джерелом розвитку та творчого підходу до майбутнього. Безперечно, «творчість не зводиться лише до постійного винаходу нового, воно полягає також у пошуку того, як правильно поводитися зі старим».

У соціокультурній ситуації, створюваній процесами глобалізації, музеї, як інші культурні інституції, переживають глибокі трансформації всіх напрямів своєї діяльності. Музеологія, що динамічно розвивається, повинна реагувати на новітні музейні зміни в просторі культури, зумовлені

різноплановими викликами сучасності. Спеціального осмислення вимагають як соціокультурні чинники, що визначають розвиток музейної сфери, так і зміна культурної та музейної парадигм, що спричиняє необхідність пошуку методологічних підстав актуалізації культурної спадщини в музеї.

Протягом усього ХХ століття наростання темпів урбанізації з переважанням міського способу життя спричинило інтенсивний розвиток музеїв та установ музейного типу як у мегаполісах, так і малих містах, що зумовило появу термінів «музей міста», «музей історії міста», «музей громади». Амаресвар Галла сформулював та запропонував власне визначення «музею міста». Понад те, він включив проблеми вивчення музеїв міст у сферу теоретичного осмислення музеології, - запровадив поняття «міської музеології» [3, с. 15].

На практиці питання актуальності діяльності музеїв міста, які здебільшого залишаються у статусі краєзнавчих музеїв, для місцевого населення стоїть особливо гостро. У цьому висловлюється відповідальність музею перед жителями, заснована не лише на важливості трансляції історико-культурної спадщини новим поколінням, а й на постійних спробах документувати та включити у процес музейної комунікації все, що складає сферу культурної спадщини цієї території. Інтерпретація спадщини в музеї міської історії вимагає від його співробітників взаємодії з місцевими спільнотами, включаючи обмін критичними думками та ідеями, а також розуміння значущості спадщини незалежно від культурно-етнічної приналежності. Як вважає Галла, такий інтерактивний підхід «замінює старі форми виборчої пам'яті більш актуальними, що відбивають колективну пам'ять спільноти та передають відчуття конкретного та загального простору».

Сучасний методологічний базис музейного освоєння спадщини, повинен включати антропологію місця і часу, порівняно недавно з'явився вектор досліджень культурного простору міста. Він задає таку систему координат розгляду міста, в якій головним суб'єктом історичних, політичних, економічних, соціальних, етнічних, конфесійних, наукових, мистецьких подій

та процесів стає городянин. Антропологічний поворот слід враховувати у процесі розробки стратегій і технологій актуалізації культурної спадщини у музеї. Більше того, «гуманітарна географія», «культурна географія», «антропогеографія», спрямовані на вивчення проблем взаємодії простору та людини, «географія образів та символів культури, географія способу життя та етнічних особливостей, географія форм та видів мистецтва» також вимагають пильної уваги з погляду взаємодії музею та спадщини у сучасних реаліях.

Актуалізація спадщини передбачає передачу досвіду її збереження для сучасних поколінь та включення спадщини до сучасної живої культури. Що стосується музейної теорії та практики процес актуалізації один з перших пояснив З. Странський. Чеський музеолог думав, що «напрями музейної актуалізації обумовлені потребою соціуму в тому чи іншому соціокультурному досвіді, необхідному в конкретний період і конкретній культурі».

Актуалізація спадщини здійснюється у процесі її інтерпретації, як доступність інформації для відвідувача та емоційний вплив музейної експозиції. Процес інтерпретації у музейному просторі починається з виявлення предметів та об'єктів музейного значення у реальному світі і не припиняється ніколи. На рівні науково-фондової та науково-дослідної роботи розкривається їхній інформаційний потенціал. Подальша інтерпретація та актуалізація відбувається на етапі експозиційно-виставкової та згодом культурно-освітньої діяльності. Результатом інтерпретації можуть бути облікова документація, каталог, екскурсія, квест, експозиція, виставка тощо [9, с. 15-16].

Як теоретичний фундамент актуалізації культурної спадщини в процесі взаємодії музею з відвідувачем доцільно звернутися до діалогічної концепції культури, висунутої та обґрунтованої у працях М. М. Бахтіна. Діалогічність спілкування має на увазі здатність зрозуміти і пережити культуру як складний спектр людських долі, злетів та падінь, надій та розчарувань, радостей та печалі багатолікого світу. Суть такого залучення становить «співучасть», що реалізується за принципом суб'єкт-суб'єктної діалогічності. Діалог докорінно

відрізняється від ставлення до іншого як до об'єкта пізнання чи розваги.

Діалог дозволяє людині як органічно зануритися і запозичувати краще зі світової спадщини, а й спонукає його зробити особистісне переосмислення «чужої» культури, виступаючи принципом культурного розвитку особистості. Саме внутрішня ревізія культурних цінностей та активний діалог роблять людину культурною, інакше кажучи, лише тоді, коли людина відчуває та освоює гуманістичний базис культури, вона іманентно входить у спосіб буття особистості.

Справжнє спілкування у культурі можливе лише в основі морального освоєння життєвого досвіду іншу людину. Л. Є. Климова зазначає: «Проблему культури, слід розглядати лише через призму життєвих орієнтацій людини, лише у ролі всього комплексу моральних підвалин особистості» [11, с. 15].

Отже, виділяючи такі базові характеристики взаємодії з культурною спадщиною, як глибина та діалогічність, ми вважаємо їх ознаками якості та гуманності цього процесу. Відповідно до роздумів М. М. Бахтіна, щоб діалог з культурою минулого відбувся, необхідно у неї вжитися, відчути її, відчути її у всьому багатстві внутрішніх смислів, «заразитися» нею, щоб максимально наблизитися до досягнення ефекту її реальності. При цьому знімається гносеологічна опозиція суб'єкта та об'єкта. Переживаючий проникає всередину іншої культури, відкриваючи собі її змістовну ємність, особливу ауру, загальну атмосферу, цілісність і значимість. І лише досягнувши ступеня цього освоєння, суб'єкт може перейти у стан «позазнахідності», який означає як дистанціювання від культури минулого, так і децентрацію від власної культури. «Переміщення означає перенесення спадщини культури минулих епох і своєї власної культури в галузь діалогу смислів, іншими словами, в культурне прикордоння, в якому відбувається взаємопроникнення культур, переосмислення один через одного».

Виступаючи методологічним каркасом, даний підхід дозволяє нам уточнити зміст поняття «актуалізація», трактуючи його як перетворення культурної спадщини на факт чи подію сучасності, що відбувається на основі

внутрішнього переживання та переосмислення феноменів культури минулого з метою включення її в моральний, ціннісний-смысл, інтелектуальний потенціал як окремої особистості, і суспільства загалом.

Актуалізація культурної спадщини в умовах суперечливого та багатовекторного розвитку сучасного світу, що має явні ознаки дегуманізації, зумовлює затребуваність гуманістичного підходу, концепцій екології культури та людини. Звернення до діалогічного та гуманістичного підходів та їх осмислення в ситуації постмодерну видається нам особливо значущим. Поєднання даних підходів дозволяє застосувати розроблені С. Ю. Каменським критерії оцінювання соціокультурних практик взаємодії зі спадщиною: «досягнення стану живого відчуття суб'єкта минулої культури; робота на рівні розуміючого мислення, переосмислення значень минулої та справжньої культур у діалозі; вирішення гуманістичних та соціально-практичних завдань сучасності» [11, с. 16].

Нам видається, що вони можуть лягти в основу технологій актуалізації спадщини та в музейному просторі. Відштовхуючись від зазначених критеріїв, перейдемо до аналізу можливостей їх використання в умовах тотального поширення масової культури та інтенсивного розвитку постіндустріального суспільства.

У дослідженнях феномена масової культури виділяється широкий спектр напрямів. Розвиток культурних індустрій внесло нові позиції, якими оцінюється ефективність культурних інститутів. Так, «раніше ніхто не замислювався про ту чи іншу культурну подію в аспекті її відвідуваності: важливо було те, що ця подія являла собою». «Кількісні способи вимірювання якості, що стали одним із атрибутів масової культури (рейтинги, касові збори та ін.), формують нові підстави диференціації та об'єднання культурних артефактів – їх споживання».

У доіндустріальну пору масовість у культурі не протистояла якості і виключала її. В епоху культурних індустрій кількісні показники формуються за допомогою маркетингу та класичних методів продажу. Іншими словами,

будь-якому культурному артефакту, об'єкту культурної спадщини гарантовано інтерес та масову популярність за рахунок ринкових технологій, у тому числі й агресивної реклами, що не має жодного відношення до згаданого вище культурного діалогу. Популярність забезпечена пам'ятнику, колекції, арт-об'єкту, виставці або музею, на просування якого витрачені значні фінансові кошти. Це означає, що культура, перетворюючись на культурний продукт, починає вибиратися, оцінюватися і цінуватися, у тому числі, виходячи зі споживчих запитів [36, с.].

Прикладом можуть бути результати аналізу, проведеного двома провідними інститутами досліджень культури США. Вони не залишають жодних ілюзій щодо мотивів відвідування музеїв сучасною масовою публікою: «Більшість відвідувачів залучають до музеїв лише мода, доступність, порівняно низькі ціни на вхідні квитки та атмосфера торгових центрів, що панує навколо музейних магазинів. Вони навряд чи кидають хоча б погляд на картини або скульптури. Припущення, що більшість відвідувачів лише симулює інтерес до музейних експонатів, підтверджується вражаючою швидкістю, з якою вони проходять залами. Складається враження, що вони зайшли до музею лише для того, щоб якнайшвидше вийти звідти. Причому темп руху виявляється прямо пропорційний розміру музею».

Увагу відвідувачів незмінно привертають музейні крамниці. Їхня локація та своєрідна «взаємодія» з музейними збірками є спеціально продуманими. Так, «у Метрополітен-музеї огляд «недоторканих» і «непродаваних» скарбів і шедеврів в експозиційних залах переривається в точно вивіреному ритмі блаженними острівцями споживання - розосередженими по всій будівлі невеликими магазинчиками. Дуже короткі дистанції від одного острівця до іншого визначаються, ймовірно, тим, що у американців нижчий поріг фрустрації по відношенню до «недоторканного», ніж у європейців, тому їх частіше треба підводити до магазину з можливістю придбання певного товару.

Як явище і практика масової культури, стандартний туризм з відвідуванням обов'язкового набору пам'яток також спрямований не так на

діалогічне освоєння іншої культури, не так на пізнання її смислів, інтелектуальних і емоційних зусиль, а, насамперед, на розвагу, комфорт, легкість сприйняття. Туризм є скоріше практикою візуального споживання, ніж пізнання. Внаслідок цього культурна спадщина, зосереджена в місті або регіоні і має значний когнітивний потенціал, перетворюється на щось, що має цінність, але не має значення.

Слід особливо відзначити, що формування споживчих практик відбувалося і натомість утвердження гедоністичної моделі культури, яка прийшла на зміну просвітницькій. У постіндустріальному суспільстві культура повинна приносити задоволення, заспокоювати, відволікати та розважати. В естетиці гедонізму епохи постмодернізму пріоритет відданий культу чуттєвих та фізичних насолод. «Приємні емоції, задоволення виступають як основний стимул у споживанні культури, і формуванні нового постіндустріального інформаційного суспільства з упором на інтелектуальну, високоосвічену особистість цю модель тільки зміцнює» [42].

Все більш уживаними термінами, що позначають спілкування з культурною спадщиною, стають задоволення, комфорт, релаксація. І якщо ще в 1970-1980-ті роки в дискусіях про музей як найважливіший інститут збереження та трансляції культурної спадщини «освіта» була ключовим словом, і актуалізація трактувалася в освітньому аспекті, то на рубежі століть йому на зміну прийшла «розвага», «освіта через розвагу» як популярна, а то й лідируюча, музейно-педагогічна технологія. Однак зауважимо, що у зв'язку зі зростанням у всьому світі інтересу до осмислення спадщини, яке визначається як «важке», «травматичне», або «дисонансне», пов'язане з трагічними подіями історії, використання технології «розваг» виявиться зовсім недоречним та несумісним із гуманістичною етикою.

Таким чином, не можна заперечувати, що сприйняття культурної спадщини змінюється у бік спадкування у приємній обстановці. При цьому модернізуються не лише форми та технології, а й, що особливо тривожно, сама мета актуалізації.

Отже, ми можемо констатувати, що в умовах панування масової культури сформувалася пов'язана з установкою на споживання, в тому числі і по відношенню до культурної спадщини, особлива гедоністична споживча психологія та ідеологія. Підкреслимо, що йдеться не про споживання як засіб отримання доступу до бажаного.

Гедоністична споживча позиція, що передбачає простоту, легкість сприйняття, мінімальні інтелектуальні зусилля, цікавість, що не переходить у допитливість, некритичність мислення, емоційну розрядку і релакс, ніяк не співвідноситься з поняттями діалогічності, занурення, переживання. Це особливо важливо враховувати музеям при розробці форм актуалізації культурної спадщини та програм її інтерпретації, спрямованих на інтеріоризацію образів і значень культури минулого, входження музейної аудиторії у світ її цінностей і смислів.

ВИСНОВКИ

Руйнівні наслідки двох світових воєн ХХ століття спричинили необхідність створення системи колективної відповідальності народів, всіх країн світу за збереження видатних пам'яток культури. Роком народження ідеї Світової Спадщини можна вважати 1960 рік, коли міжнародне співтовариство об'єдналося у порятунку стародавніх пам'яток Абу-Сімбела, яким загрожувало затоплення під час будівництва Асуанської греблі.

Визначення культурної спадщини, з одного боку, стало наслідком тих трансформацій, що відбувалися у всесвітній пам'яткоохоронній діяльності, а з іншого, - по-перше, демонструвало абсолютно нові підходи комплексного розгляду природної та культурної спадщини у нерозривному взаємозв'язку та взаємозумовленості; по-друге, виділяло принципово новий тип об'єктів, що охороняються - природні та культурні пам'ятки; по-третє, націлювало на сучасні підходи до аналізу культурної спадщини з погляду його включеності до ринкових товарно-грошових відносин, господарської та іншої діяльності.

В даний час перед освітою в цілому стоїть ряд проблем, однією з яких є необхідність виховання нової людини, у формуванні нового типу її мислення і свідомості таким чином, щоб вона змогла орієнтуватися в сучасному світі, що швидко змінюється. В умовах глобалізації людині важливо усвідомлювати своє місце в історії та суспільстві, бути здатним створювати культуру, вступати у міжкультурний діалог з представниками інших культур та долучатися до нових традицій та цінностей. У зв'язку з цим культурна спадщина постає як непорушна основа культури, так само як і головна умова її відтворення.

В основі виробництва, передачі, засвоєння та споживання знань та цінностей сучасної людини знаходяться освіта та культура, що являють собою єдиний культурно-освітній простір її діяльності. Функціонування даного культурно-освітнього простору покликані підтримувати спеціальні соціокультурні інститути, такі як музеї, бібліотеки, архіви та інші. Іншими словами зберігання, вивчення, систематизація, оцінювання та популяризація культурної спадщини здійснюється відповідно до існуючих суспільних потреб

і запитів.

Національний заповідник «Давній Галич» створений у 1994 році для збереження та вивчення пам'яток історії та культури, що знаходяться на території міста Галича та його околиць. До складу заповідника входять місто Галич, селища Крилос та Шевченкове та ще кілька населених пунктів.

Сучасна людина існує в оточенні природних, перетворених і створених нею продуктів матеріальної та духовної діяльності людства загалом. Для зберігання, дослідження та презентації цих продуктів як реальних решток культури, що пов'язує нас з предками, існують музеї. Музей, створений спочатку для зберігання, вивчення та експонування цікавих з погляду культури та науки предметів природного та штучного походження, поступово набув статусу сховища соціальної пам'яті та трансформувався в соціокультурний інститут. Музей представляє цінності, що втрачаються суспільством, привертає увагу до тих загальнолюдських цінностей, яким загрожує сучасний прогрес, зберігає цінності як історико-культурну спадщину, сприяючи безперервності та спадкоємності поколінь та культур.

Одним із перспективних методів, ефективних для реалізації проектів збереження найцінніших пам'яток, є комплексна регенерація історико-культурної спадщини. Принциповою відмінністю цього методу є його орієнтація не лише на відвідувача музею-пам'ятника, а й на ширші верстви суспільства і насамперед - на місцеве населення.

Комплексна регенерація розрахована на приведення в дію всієї історико-культурної спадщини та духовного потенціалу будь-якої окремої самотньої у культурному відношенні території. Особливо ефективний цей спосіб збереження всього комплексу історико-культурної спадщини у місцях компактного проживання нечисленних народів, які зберегли традиційний спосіб життя. В активну частину культурного потенціалу регенованого району включаються всі історичні та культурні цінності: рухомі та нерухомі пам'ятники, уклад праці та побуту, а також нематеріальна культурна спадщина і, найголовніше, їх творці та носії у своєму історично сформованому

традиційному історико-культурному середовищі. При використанні методу комплексної регенерації у процес збереження традиційної культури та духовного відродження залучаються великі маси місцевого населення, нащадки творців, носіїв та зберігачів матеріальної та духовної культури певного регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анищенко О.О. Соціокультурна реабілітація інвалідів засобами музею. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»*. URL : <http://ap.uu.edu.ua/article/15>
2. Бакан С.Ф. Електронна культура. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL : <http://ube.nlu.org.ua/article/Електронна%20культура>
3. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис. канд. пед. Наук : 13.00.06; Київський національний ун-т культури і мистецтв. К., 2003. 20 с.
4. Божук Т. Методичні аспекти оцінювання релігійних об'єктів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль : Тайп, 2009. Вип. 2 (26). С. 90–95.
5. Бондаренко Т.Г. Способи привернення уваги інтернет аудиторії. *Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. С. 248-257.
6. Бондарець О.В. Освітні моделі музею та специфіка освітньої діяльності на сучасному етапі. *МАГІСТЕРІУМ*. К. 2018. Випуск 71. С. 36-42.
7. Бондарець О.В. Структура музеєзнавства: актуальні проблеми розвитку науки. *Теорія та історія культури*. Київ: НаУКМА, 2017, Т. 191. С. 72-78.
8. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Посібник. Львів, 2005. 628 с.
9. Вербицька П.В. Нові підходи вдосконалення просвітницької діяльності музеїв. *Збірник наукових праць ТНУ*. 2014. Випуск 16 (1). С. 14 – 18.
10. Гопенко І.В. Музей та засоби масової інформації. *Музей на межі тисячоліть*. Дніпропетровськ, 1999. 369 с;

11. Градун Е. Популяризація національної культурної спадщини. *Вісник книжкової палати*. 2014. № 4. С. 14 – 17.
12. Гураль Р.І. Основні напрямки розвитку інформаційної структури музеїв. *Роль музеїв у культурному просторі України і світу*. Вип. 11. Дніпропетровськ, 2009. С. 582 - 586.
13. Дацко О.І. Культура як чинник сталого розвитку регіонів: європейський досвід. *Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч.тр.* 2009. Т.1. С. 224-230.
14. Іванова Н. Актуалізація музею як культурно-освітнього центру та відкритого громадського простору. *Місто, історія, культура*. 2017, № 1 (3). С. 123-135.
15. Іванченко Н.В. Маркетинг та рекламно-інформаційна діяльність музеїв. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Посібник Під редакцією В. Великочкого, Н. Гайсюк. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 62 с.
16. Ільясова Л.С. Сучасні форми та методи рекламно-інформаційної роботи музею. *Національний музей історії України: його фундатори та колекції*. К., 1999. С. 169-174.
17. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / НАН України; Інститут історії України / В.О. Горбик (відп.ред.), С.І. Кот (упоряд. та наук.ред.). К., 1998. 400 с.
18. Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання = Historical and cultural heritage: preservation, access, use: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 7-9 квіт. 2015 р., м. Київ, Україна / Нац. авіац. ун-т (Україна), Сучав. «Штефан чел Маре» ун-т (Румунія), InterPARES Trust ; [редкол.: І. І. Тюрменко та ін.]. Київ: Талком, 2015. 380 с.
19. Капустіна Н.І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду

- роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького). *Сучасний музей: між скарбницею та підприємством. Матеріали Міжнародної конференції 8 жовтня 2006 р., м. Чернівці. Львів, 2008. С. 99-102.*
20. Каткова Т. Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством. *Право і безпека*. 2005. № 5. С. 148–152.
21. Ковальчук І. Є. Актуальні теоретичні питання сучасного музеєзнавства: музеєфікація пам'яток сакрального мистецтва. *Волинський музейний вісник. Наук. Збірник*. Луцьк: МП «Пульс», 2010, Вип. 2. С. 8-12.
22. Козаченко О.О. Музей як соціокультурний феномен: основні трансформаційні тенденції. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. URL : Mnf_2014_16_14 (1).pdf
23. Корнієнко В. Використання пам'яток історії в туризмі: досвід та перспективи. К. : Видавництво КНУ ім. Т. Шевченка, 2006. 348 с.
24. Котвіцька К. Показати з кращого боку: як українські музеї стають сучасними. URL : <https://zeitgeist.platfor.ma/museum-in-ua/>
25. Кузьмук О. Роль музеїв у культурному та соціально-економічному розвитку країни: зарубіжний досвід. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. 2012. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/270/>
26. Культурна політика України – оцінка міжнародних експертів. Рада культур. співпраці Ради Європи; М-во культури і туризму України. К. : Рада культур. співпраці, 2007. 156 с.
27. Маньковська Р.В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Вип. 11. К., 2000. С. 214 - 221.
28. Мещеряков В.В. Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-

- культурної спадщини та пам'яток архітектури. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 9. С. 1 – 5.
29. Мунін Г.Б. *Визначні пам'ятки Західної України*. К. : Книга, 2008. 176 с.
30. Національний заповідник «Давній Галич» - офіційний сайт. URL: <http://davniyhalych.com.ua/>
31. Онищук Т.Ю. Особливості клубного спілкування. *Культурно-дозвілєва діяльність та використання вільного часу в умовах сьогодення: Тези наукової конференції викладачів, студентів та аспірантів КДІК*. К., КДІК. 1996. С. 37 – 38.
32. Павлухіна В.Ф. Музеї та бібліотеки як історико-краєзнавчі осередки. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Вип. 8. К., 1999. 289 с.
33. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За редакцією проф. Заставного Ф.Д. К.: Знання, 2006. 575 с.
34. Піскова Е.М., Федорова Л.Д. Музейна справа в Україні. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2010. Т. 7. 728 с.
35. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
36. Сом-Сердюкова О. «Ідеальний музей»: реальність чи утопія ? / Електронний ресурс «ZN,UA». Випуск № 43-44. 2001. URL : https://dt.ua/CULTURE/idealniy_muzei_realnist_chi_utopiya.html
37. Удовік С. *Західна Україна. Путівник*. К. : Ваклер, 2007. 288 с.
38. Шаров І. *100 визначних місць України: науково-популярна література*. К.: Преса України, 2003. 760 с.
39. Шевчук Л. Т. *Сакральна географія : навч. посіб.*. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1999. 160 с.

- 40.Шубарт П. Бароко та його розвиток в архітектурі міст Східної Галичини. Одеса : ВМВ, 2012. 329 с.
41. Юрчук О.П. Нетрадиційні форми роботи з дітьми молодшого віку. *Музей на межі тисячоліть : минуле, сьогодні, перспективи : Зб. тез доп. та повідомлень Міжнар. наук. конф., присвяч. 150-літ. від дня заснув. Дніпроп. іст. муз. ім. Д.І. Яворницького* / [Уп. В.М. Бекетова]. Дніпропетровськ: Вересень, 1999. С. 155 – 158.
- 42.Як зробити музеї популярнішими і ближчими до людей. Тактильність + інтерактив. Сайт Культура і креативність. URL : <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/kak-sdelatj-muzei-bolee-populyarnimi-i-blije-k-lyudyam-taktilnostj--interaktiv>.
- 43.Якубовський В.І. Музеєзнавство. Підручник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2010. 352 с.